

zaterdag 14 januari 2006

ESSAY. Liefde voor muziek

KLASSIEKE muziek is stom en voor mietjes. Dat was mijn mening toen ik 15 was. Ik luisterde op mijn jongenskamer afwisselend naar de muziek van mijn ouders (Randy Newman, Pink Floyd, Simon & Garfunkel) en naar wat ik zelf zoal opdook.

Wat ik opdook, was niet zo best. Ik had een aanleg voor zeldzaam slechte smaak. Ik noem slechts: Frankie Laine. Ook voor mijn ouders was het een raadsel waarom ik ernaar luisterde. Ik had het bandje als achtjarige in de sneeuw van Lapland gevonden. Terwijl mijn ouders van het uitzicht op de poolcirkel trachtten te genieten, stond ik ernaast *Rollin', rollin', rollin'* te gillen.

Eigenlijk had ik géén smaak. Ik was een samenraapsel van lichtgevende bretels en zweetbandjes, nostalgie van mijn ouders en ongerichte, beginnende geilheid. De jaren tachtig waren een duistere periode vol verwarring, kernbommen en Koude Oorlog. Ze zijn voorbij, en ik kan alleen maar sorry zeggen tegen iedereen die toen met mij te maken kreeg.

Gelukkig voor Antwerpen woonde ik toen in Rotterdam.

Nu was het mij desondanks gelukt een vriendinnetje binnen te slepen. Ze speelde viool. Op een dag, nadat ik haar andermaal onder de lakens had gedwongen *High Noon*, *Cool Water* en *Rawhide* met me mee te zingen, zette ze stiekem iets anders op.

Alsof ze een bolletje levertraan in de aardappelpuree verstopte. Marianne wilde mij genezen.

Het was de eerste keer dat ik klassieke muziek echt hoorde en merkwaardig genoeg ook zag. Pas na enige tijd merkte ik hoe iets of iemand vreemd bezit van me nam. Een donkerrode, warme kleur probeerde af en toe te versnellen. Het pakte me vast bij mijn kruin, ik voelde de kamer aanzwellen en kon moeilijk ademen. Die rode kleur van geluid pompte lucht in mijn longen tot ik niet meer kon. Ik voelde me zwanger en al snel volgde een kolkende uitbarsting.

„Dat is het nog niet“, zei Marianne. „Wacht.“ We bleven wachten, in dat bed, en terwijl ik haar naast me voelde, raakte ik opgewonden, louter van het luisteren. Na 4 minuten en 20 seconden kwam het. Definitief. (Ik ken het exacte tijdstip, vanwege talloze malen terugspoelen daarna.) Een gekmakende kleur stooft op, die me de mond opende. Ik zag hoe een zwerm witte vogels - waarschijnlijk ganzen - omhoogrees, als een tornado rond mij wervelde. Iets ontsnapte uit mijn lichaam. Niet lang daarna was het weg. Het had gevoeld alsof die vogels met duizenden tegelijk door me heen waren getrokken.

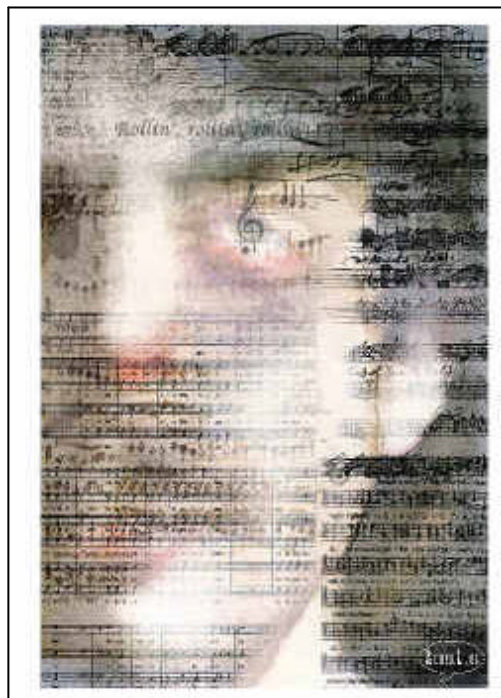
Nu was ik leeg. De muziek ging zacht verder. Een bedarend naspel.

Ik vroeg haar versuft wat ik had gezien. „Vioolconcerto nr. 1 in G klein van Max Bruch. De eerste beweging. Niemand speelt het zoals hij.“ *Hij* was Isaac Stern, haar held. Nu ik dit opschrijf, beseft ik dat die rode kleur afkomstig moet zijn geweest van dichtgehouden oogleden. Dat die ganzen vlekken waren van het knijpen. Maar het verklaart niets van wat ik had gehoord.

Marianne liet me ook delen uit vioolconcerten van Mendelssohn en Dvorák horen. Vaak alleen de eerste beweging. Een heel werk kon ik nog niet aan, voorlopig hield ik alleen de heftige delen binnen. Mondjesmaat werd ik gevoederd met klassieke onrust, waarvan ik niets begreep.

Thuis had ik weleens een klassieke cd zien liggen. Mijn moeder sprak bewonderend over ene Horowitz. Op zulke momenten keek ik haar glazig aan. *Rollin', rollin', rollin'*. Af en toe stond er pianomuziek op, wat ik dan maar tolereerde. Onder invloed van Marianne begon ik te grasduinen in de collectie. Gezegend met mijn zeldzaam slechte smaak vond ik iets bijzonders: *Famous Opera Choruses*. Kijk, daar hadden we wat aan. Het Soldatenkoor. Het Aambeeldkoor.

Mijn grootste trouvaille heette *The Greatest Classical Hits: on Synthesizer*. Dat kón gewoon niet slecht zijn. Met een

grote koptelefoon op zat ik contactgestoord mee te wiegen op Golliwogg's Cake-walk, voorzien van special effects. Ik was een kenner aan het worden. Mijn ouders vroegen zich intussen af wat Marianne allemaal met me uitspookte.

Pas na mijn komst naar Antwerpen kreeg ik een notie van wat muziek überhaupt was. Op de Studio Herman Teirlinck werd ik vanaf 1991 opgeleid met traditie en geschiedenis, een verschijnsel dat in Nederland al weggevaagd was. In de schoollokalen hingen handgeschreven aansporingen als „Orde en Netheid siert de Student". Doel van de opleiding was om naast de spellessen een brede algemene vorming te bieden. Vandaar dat wij behalve bewegingsleer, dansvakken en schermen ook filosofie, kunst- en literatuurgeschiedenis onderwezen kregen. Ik leerde er tevens de muziek kennen: notenleer, zang, koorzang, piano, gitaar en ten slotte: muziekgeschiedenis.

Muziekgeschiedenis werd gegeven op zaterdagochtend, van 9 tot 12. Onze docent, Koen Uvin, verwelkomde een bende stinkende dronkelappen in zijn lokaal. Wij kwamen rechtstreeks over uit café *De Pallieter*. Les of geen les, ons weekend was begonnen. Hij mocht al blij zijn dat we kwamen opdagen.

Meester Koen, bedaard en beminnelijk, had echter een missie. Die zat in zijn koffer, die voor onze bloeddorlopen ogen werd geopend. Elke week haalde hij er een stapel cd's uit. Meester Koen beschikte als radiopresentator over een onuitputtelijke voorraad muziek, afkomstig uit het BRT-archief.

Meester Koen was ook geduldig. Hij had alle tijd van de wereld. Zijn tijd begon rond het jaar 1200, met de componist Perotinus en diens *Sederunt principes*, en eindigde hier en nu, in een klaslokaal gevuld met slechte adem. Sederunt animalia.

Meester Koen vroeg niet veel. Het enige wat wij geacht werden te doen, was luisteren. Tot meer waren wij ook niet bereid op zaterdagmorgen.

Hij zette middeleeuwse muziek op, een mis van Guillaume de Machaut. We wisten niet wat we hoorden: muziek van een buitenaardse wereld. Daarna betoverde hij ons - mij in elk geval - met renaissancistische polyfonie. Voor hem waren die termen Middeleeuwen en Renaissance niet zoiets als Grote Beer of Orion. Hij was er zelf geweest.

We lieten hem begaan wanneer hij de schitterendste barokmuziek voor ons draaide en sprak over de overeenkomsten en verschillen tussen Händel, Purcell en Bach. En we geloofden zijn verhalen, omdat hij niet alleen over muziek, maar over mensenlevens sprak; over Schuberts syfilis, Beethovens doofheid, Liszts successen als eerste popidool. Allemaal dingen die iedereen allang wist - behalve wij.

Elke overbekende anekdote moet je ooit voor het eerst horen. Meester Koen had nog bij een heftig ruziënde Brahms en Tsjajkovski aan tafel gezeten, hij had gezien hoe Gesualdo zijn vrouw plus minnaar vermoordde. Meester Koen was een held op zaterdagmorgen.

Er waren er meer. Op de Studio Herman Teirlinck liepen docenten rond die leefden voor muziek. De ene zangdocent bespeurde bij mij een latente aanleg voor meerstemmigheid en raadde mij aan naar *Spem in alium* te luisteren, het 40-stemmig motet van Thomas Tallis. Een ander hoorde me in kopstem zingen en begon over de contratenor Alfred Deller. Een speldocent gaf mij vioolsonates van Ysaÿe mee.

En dan was er dus Koens magische koffer. Meester Koen had niet alleen luistermateriaal voor die ene les bij zich, maar de volledige muziekgeschiedenis. Verdacht vaak hing ik rond in de buurt van die koffer. Er bloeide iets romantisch op tussen mij en dat ding. Na weken van drentelen en kijken had ik meester Koen zo ver. „Neem maar een paar cd's mee. Als ik ze volgende week maar terug heb." Zwetend graaide ik zijn koffer leeg en verdween. Thuis beluisterde ik de buit.

Zodoende stonden een week lang Finse liederen van Joonas Kokkonen op, of kamermuziek van Guillaume Lekeu, het requiem van Ligeti. Ik groeide evenals vroeger op met wat ik toevallig te pakken kreeg. Wanneer ik in gezelschap van muzikliefhebbers de naam van Kokkonen liet vallen, zag men mij aan voor een groot kenner. Van Sibelius had ik echter nog nooit gehoord.

Alsof ik een stad wilde leren kennen door met een brommer in de buitenwijken rond te rijden. Tallis' *Spem in alium* was een randgeval van polyfonie, Ysaÿe een Belgische uithoek van de vioolliteratuur, Kokkonen van de Finse muziek. Ik legde een weg af van de rand naar het midden.

Van bombastische muziek ben ik nooit helemaal genezen. Werken als de *Carmina Burana* of Tsjajkovski's *1812* konden meteen op mijn waardering rekenen, hoe erbarmelijk uitgevoerd ook. Het was de Frankie Laine in mij. Die werd moedig bestreden door mijn muziekleraren, die erin slaagden een nieuwe, merkwaardige passie voor verstilling bij mij te doen postvatten, en wel in de vorm van polyfonie. Polyfonie werd mijn ziekte.

Er was in die dagen een schimmige man die zich mijn vriend noemde. Hij nodigde mij uit voor concerten en nam bandjes voor mij op met oude Cypriotische polyfonie, met muziek aan het hof van Gaston Febus, isoritmische motetten en weet ik wat allemaal. Ik denk dat hij me probeerde te versieren. Dat werkte niet, maar ik heb zijn versiertechnieken wel overgenomen. Die werken bij mij ook niet. Geen lekker stuk houdt van polyfonie. Zo herinner ik mij een concert van het Huelgas Ensemble afgelopen jaar. Ik had twee kaarten. Elk van mijn liefdeskandidates haakte af. Ik zat ingesloten tussen twee mannen met grijze kabouterbaardjes.

Ander voorbeeld. Ik zat eens op de bank met een kersvers lief. Ze wilde weten wat mijn favoriete muziek was. Dat was toen de al genoemde *Messe de Notre Dame* van Guillaume de Machaut, uit 1363. Boven de muziek uit schreeuwend legde ik het systeem van de *hoquetus* uit, een manier van zingen die te vergelijken is met de hik en bijzonder hip toentertijd. Er werd niet gevreeën die avond.

De schimmige man die zich mijn vriend noemde, nam vooral cassettebandjes voor me op met dat Huelgas Ensemble. Van hen zou ik mijn eerste *full price*- cd aanschaffen. Mijn 'vriend' dwong me, ik moest het ding kopen - voor de volle prijs, was hij nu helemaal gestoord? Waarom kocht hij die cd niet voor me? Hij was immers volwassen en verliefd, ik slechts een berekenende student. Ik wist niet eens wat het wás: *Nicolas Gombert (c. 1500-1577) - Music from the Court of Charles V*. Op de cd-hoes stond een gobelin, zo'n Vlaams wandtapijt. Een innerlijke stem zei me dat dit plaatje mij niet opwond. De man die zich mijn vriend noemde, zei nogmaals dat ik de cd moest kopen. Frankie Laine gaf de doorslag. Ik legde al mijn geld bestemd voor kostbaar bier op de toonbank, beseffend dat ik 899 frank kwijt was.

Dat was het begin van een langdurige ziekte. Nu, jaren later, heb ik een verzameling cd's in huis waarvan ik het aantal niet durf te noemen, laat staan het aantal centjes dat daarbij betrokken was. Ergens is dus iets fout gegaan. Het is de schuld van de schimmige man. Ik heb hem nooit meer gezien. Ik hoop dat hij ongelukkig is.

Nicolas Gombert treft intussen geen blaam. Hij schreef briljante renaissancemuziek, polyfoon en buitenissig. Zo hecht vervlochten klinken de stemmen dat afzonderlijke melodieën vaak niet meer te onderscheiden zijn. Elk werk is een sombere, trage rivier van ononderbroken vloeiende lijnen en dissonanten. Het zijn de verschillende stemmen van Vlaanderen en Wallonië. Gombert is in wezen de Grootste Belg: een francofone Vlaming, werkzaam in een sector waarmee België zijn grootheid zou verwerven, de export. Belgen bepaalden 500 jaar geleden de kunst in Italië, Frankrijk en alle grote culturele centra van Europa. Als schilders, muzikanten en componisten. Bovendien: Gombert werd tot de galeien veroordeeld wegens aanranding van een koorjongen. Als dat geen volmaakte Belg is.

Toen wist ik echter nog van niets. In het cd-boekje las ik over Gomberts werkgever Karel V, over de dichtkunst in de renaissance. Ik leerde de geschiedenis kennen via haar muziek. Daarnaast beschreef Paul van Nevel haarfijn wat ik zou horen. Weinig van het musicologisch essay begreep ik, maar het scherpte mijn gehoor wel aan. „Let op de kreunende dissonant bij het woord *gemir*, op de wenende trillers bij...” Ik deed het volgzzaam, als een Vlaming. Orde en Netheid siert de Student. En ik had, wederom, nog nooit zoiets gehoord.

Ik zat stuk in mijn stoel. Aanvankelijk wilde ik alle individuele stemmen kunnen ontrafelen, ik trachtte ze te volgen - ik had er tenslotte dik voor betaald. Daar ben ik mee gestopt. Vandaag kan ik mijzelf in Gombert verliezen, de weg kwijtraken in meerstemmige verstilling.

Om mijn polyfonieverslaving te bekostigen, moest ik mij prostitueren. Dat deed ik in de Vlaamse Opera. Ik zie me nog staan op het podium, 18 jaar. De Prins van Perzië, zo had men mij beloofd, was een zwijgende, maar uiterst belangrijke rol in Puccini's *Turandot*.

Het belangrijkste eraan was dat ik in mijn blote piemel moest opkomen. Het betaalde goed, dus werd ik avond na avond meerstemmig toegezongen door een 80-koppig koor, veel vrouwen, maar ook veel manlievende mannen die hun ogen strak op mijn geslacht gericht hielden, zingend over jeugdige onschuld: „*O giovinetto! Grazia! In zijn ogen glinstert nog de geestdrift! Pietà!*”

Met mij hadden ze weinig medelijden. Toen ik tijdens de generale repetitie voor het eerst naakt opkwam, sloeg de dirigent Silvio Varviso een maat over. „Waarom heeft u mij daar niet voor gewaarschuwd?” had hij hevig geschrokken aan regisseur Robert Carsen gevraagd.

Afgezien van de vele cd's die je als muzikhoer kunt kopen, raad ik het iedereen aan: één keer in je leven door 80 koppen Puccini toegezongen krijgen.

Klassieke muziek, oude polyfonie, opera. Mijn gevoel voor muziek is gevormd door Vlamingen: de Studio Herman Teirlinck, de Vlaamse meesters uitgevoerd door Vlamingen, de Vlaamse Opera. Muziek zorgt ervoor dat ik Franse van Italiaanse Middeleeuwen kan onderscheiden, Caravaggio met madrigalen kan vergelijken. Ik ben er nooit in geslaagd deze wezenloze verrukking aan iemand uit te leggen. Mijn vrienden tolereren het zonder me te begrijpen. Het plaatst mij voor altijd aan de rand der mensen, in het midden van de muziek. In wezen doet mij dat alleen maar meer deugd. Ik heb eindelijk iets gevonden dat door mij, met mijn analytische geest, aan niemand uit te leggen is.

Dit is van mij. Dit doe ik op gevoel.

Na mijn inwijdingen heb ik op eigen kracht de weg kunnen vinden naar festivals als Laus Polyfoniae, naar een centrum als AMUZ.

Maar plekken als deze kerk, waar erg oude of erg nieuwe muziek wordt gespeeld, zijn geen evidente bestemmingen voor een bezoek. En 'doen op gevoel' kan louter ontstaan door kennis. Met nieuwsgierigheid alleen kom je er niet: onderwijs, cultuurbeleid en aanmoediging hebben we nodig in Vlaanderen. De toneelopleiding Studio Herman Teirlinck is inmiddels kapotbezuinigd en afgeschaffd. Elke kunst is echter duur. Juist daarom moeten

we haar koesteren. Vanwege haar waardevolle nutteloosheid.

Zonder mijn dure docenten en onnodige kennis had ik nu nog naar Frankie Laine geluisterd. En een Hollands-Palestijnse stadsdichter, dat kan nog. Maar Frankie Laine? Dat gaat wat ver.

Ik ben ontstaan in Vlaanderen. In Antwerpen weet ik wie ik ben: een randgeval, als elke klassieke muzikliefhebber. En zelfs binnen die groep zijn er marginalen. De junkies van oude en nieuwe muziek.

Klassieke muziek heeft mij misvormd op elk terrein. Ook poëzie beschouw ik nu als muziek, meerstemmig, met betekenis.

AMUZ in Antwerpen kan een plek van betekenis worden, voor muziek van meerdere stemmen, van toen en nu. Laten we daarom deze plek ontheiligen en koesteren.